

המשנה פותחת בארבעה אבות נזיקין, השור, הבור, המבעה וההבעה. הגמרא מבררת מה משמעות המילה מבעה, ומה ביאור מהות הנזק, וכך לשונה (שם ג):

מאי מבעה? רב אמר: מבעה - זה אדם, ושמואל אמר: מבעה - זה השן.

רב סבר שמבעה זהו אדם שמזיק, ושמואל סבר שמבעה זהו שן הבהמה שאוכלת בשדה אחר. כל אחד מהאמוראים מביא פסוק לראיה (שנדחה לאחר מכן), וכך לשון הגמרא (שם):

רב אמר מבעה זה אדם, דכתיב: "אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו" ושמואל אמר מבעה זה השן, דכתיב: "איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו". מאי משמע? כדמתרגם רב יוסף: איכדין איתבליש עשו אתגליון מטמרוהו.

רב למד ש'מבעה' זה לשון בקשה שהאדם מבקש מחילה 'תבעיון בעיו'. ושמואל למד ש'מבעה' ביאורו גילוי וכיסוי כמו שהשן פעמים גלויה ופעמים מכוסה 'נבעו'. ויש לעיי' במשמעות הפסוקים שאעפ"י שנדחו עדיין מוזכרים כחלק משיטתם.

עוד יש לעיין כיצד יש מחלוקת במציאות? שהרי רבי יהודה הנשיא ערך את המשנה וכתב מבעה, ובזאת התכוון לדבר מסוים! מהו? אדם או שן? ועוד יש לשאול מדוע כתב בלשון שאיננה ברורה?

המאירי בבית הבחירה (ב). כתב 'ודברי שניהם אמתיים הם מצד עצמן' רב ושמואל שניהם דברי אלוקים חיים. ע"כ ננסה בענ"ד להבין איך מתבארים שני הביאורים הללו.

רב שרירא גאון, מביא אותנו להבנה יותר מעמיקה ע"י ביאורו באוצר הגאונים (תשובות ח"ב):

קאמרינן, מאי מבעה, רב אמר מבעה זה אדם שאוכליה לבהמתו זרעא דאחר, ושמואל אמר מבעה זו השן שלשור.

כלומר הציור הוא אחד, אדם שלוקח את בהמתו, והיא אוכלת בשדה אחר, רב אמר שהאדם מאכיל את בהמתו, ושמואל סובר שהשן של השור אוכלת. וכך מבאר הרב רבינוביץ בספרו (יד פשוטה הקדמה):

ונראה שלדעת רב שרירא גאון רב לשיטתו כי הא דאמר רבה אמר רב מתנה אמר רב המעמיד בהמת חברו על קמת חברו חייב (בבא קמא נו ב) נמצא שבין לרב בין לשמואל "מבעה זו השן כרב ושמואל" שניהם כאחד "דהווי להו מילתא חדא" **אלא שרב מדגיש את אשמתו של האדם** שהרי הכתוב פותח: 'כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר'. אבל שמואל למד מסיפא דקרא ובער זו השן. ברם גם בהנחה שבעל השאלות מתייחס כאן למבעה כדעת רב כלומר **אדם המזיק עם כל זה ודאי שיש כאן גם יסוד לנזקי ממונו כשמואל**.

כלומר, בפסוק כתוב 'כי יבער איש' כלומר האדם כשיטת רב, 'ובער בשדה אחר' כלומר שן השור כשיטת שמואל. ובאמת כך מבאר הרב"ד שמח' בין רב ושמואל היא מחלוקת קדמונית לפני שרבי ערך את המשנה, ויותר מכך רבי רצה לאחד בין שתי השיטות במשנה אחת, וכך לשונו (שם י):

ועוד מה ראו לומר מבעה, לא באדם ולא בשן. **ואמת נראה לי כי רבי יהודה הנשיא שסידר המשנה שמע מי שהיה שונה אדם, ושמע מי שהיה שונה שן, וקבע לו לשון העולם לשניהם.**

לשון 'מבעה' כוללת את שני העניינים. עתה, יש לנו מקרה אחד של אדם שהולך עם שורו האוכל בשדה אחר, ודיון במה הנזק. האם האדם המזיק, או האם ממון המזיק. רב סובר שהאדם המזיק אשם בנזק הנ"ל. ושמואל סובר שהממון יוצר את הנזק, וע"כ הוא מוגדר כממון המזיק.

ונראה לענ"ד שכך גם שיטתם של רב ושמואל. הלכה כרב באיסורי, והלכה כשמואל בדיני ממונות. ומבואר בשו"ת גינת ורדים שההלכה נקבעת עפ"י דרך הליכותם ומבט עיניהם, וכך לשונו (כלל ב סי' טו):

ודומה לזה כתבו המפרשים למה קי"ל כרב באיסורי וכשמואל בדיני לפי שרב היה מופלג הרבה במילי דחסידותא והיה **מדקדק הרבה בענין האיסורין שודאי ירד לעומק הלכותיהן ולהכי קי"ל כותיה באיסורי וחסידותו של רב היה מפורסם** והיו בו עשרה מדות של שבח ושל זהירות ומכללן שלא היה נושא עינו למעלה ולא היה מסתכל במה שחוץ ממנו ועל כן היה מרגלא בפומיה כשהיה רב שימי בן בתו מקשה לו והיה מתפלא שחריף כמוהו יאמר דברים אלו והיה אומר לו שימי אף כי לא היה מסתכל בו לידע אם הוא שימי או אחר ומפורש זה אצלנו בפסוק וישא אברהם את עינו ובפסוק שא נא עיניך וראה **ואמנם שמואל הי' כל עסקיו במשפט והוה קרו ליה שבור מלכא ולהכי נקטי' כותיה בדיני**.

מבטו של רב היה על בחי' האיסורים שבדבר, שמואל יותר הביט על בחי' דיני הממונות. ע"כ כל אחד ראה את הפסוק ממבט עינו, רב ראה את איסורי האדם, ושמואל ראה את הממון שמזיק.

ונראה לענ"ד שיש כאן שתי צורות נזק שבא לעולם: א. נזק מבחירה - שמביא האדם (רב). ב. נזק בהכרח - שמביא הממון (שמואל). אולי שתי הבחינות הללו מופיעות בפסוקים המבוארים לשיטת כל אחד. רב מביא את ראייתו מהנביא ישעיהו, שלעתיד לבוא אור הבוקר יהיה לצדיקים, ולרשעים חושך, ואם ירצה האדם יחזור בתשובה - "תבעיו בעיו" (כלומר, תלוי בבחירה).

שמואל מביא פסוק מעובדיה בו הוא מדבר על הרוע של עשוי שאיובי יתנקמו בו ויחשפו את הצפון בו. ומסביר האלשיך הקדוש ש'נבעו' הוא לשון גילוי של ה' ולא בכוח האדם לגלות. כלומר, כל הופעת רוע עשוי יתגלה בכוחו של ה', וכך גם הרוע שלו מופיע כחלק ממבנה העולם. וכן התיקון בא בשתי צורות, אחת מלמטה מהאדם, ואחד מלמעלה מתוך מסגרת האלוקית שבעולם.